

УДК 378.016:81'243

Юлія НЕНЬКО

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов Черкаського інституту
пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗУ, м. Черкаси, Україна
e-mail: julia18016@ukr.net*

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ ВНЗ ДСНС УКРАЇНИ ДО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО КОМУНІКАТИВНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У статті авторка обґрунтовує розроблену систему підготовки професорсько-викладацького складу до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів служби цивільного захисту. Виокремлено три основні підходи, зокрема: підготовка фахівця з вищою спеціальною освітою педагогічного та гуманітарного профілю; підготовка фахівця з вищою освітою технічного профілю за умови отримання ним додаткової спеціальності (в рамках заочного або дистанційного навчання); підготовка педагога-фахівця за умови отримання ним додаткової підготовки на курсах підвищення кваліфікації. Представлено програму спеціального курсу «Основи формування професійно орієнтованого комунікативного навчання курсанта».

Ключові слова: професорсько-викладацький склад; офіцер; вищий навчальний заклад; професійно орієнтоване комунікативне навчання.

Значення підготовки професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів у сучасних умовах велике: вона є найбільш адекватним сучасному періоду реформування підготовки офіцерського складу служби цивільного захисту засобом вдосконалення виховної практики, методологічною базою діяльності по формуванню різнобічно розвиненої особистості курсантів. Вона дозволяє не тільки врахувати зв'язки та напрями професійно орієнтованої комунікативної діяльності курсантів, а й виступає способом її організації.

У зазначеному напрямку останнім часом з'явився ряд наукових досліджень, а саме: теорії мовленнєвої діяльності та спілкування (В. Гумбольдт, Л. Виготський, О. Леонт'єв, І. Зимня та інші); методологічні положення побудови навчального процесу у навчальних закладах (М. Левіна, П. Підкасистий, Н. Александров, Т. Ільїна); індивідуалізований, диференційований, особистісно-орієнтований та контекстний підходи до навчання (В. Володько, М. Євтух, О. Вербицький, Л. Кондрашова, Л. Мартиросян, І. Якиманська, М. Кривко та інші).

Метою дослідження є розробка системи підготовки професорсько-викладацького складу до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів служби цивільного захисту.

Дослідження показало, що важливими передумовами, що перешкоджають ефективній професійно орієнтованій комунікативній підготовці курсантів є:

- недостатня кваліфікація викладачів внаслідок викривлення практики призначення на посади науково-педагогічного складу офіцерів, що мають досвід практичної роботи в підрозділах служби цивільного захисту (непризначення їх на посади, за якими вони підготовлені), командирів підрозділів (призначення в стінах навчальних закладів ДСНС у якості командирів взводів випускників, які не мають практичного досвіду роботи);
- падіння престижу служби, а отже, і зниження загальноосвітнього і культурного рівня курсантів, що вступають до навчальних закладів ДСНС;
- відсутність чіткої системи психолого-педагогічних знань, необхідних проведення професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх фахівців.

При організації підготовки професорсько-викладацького складу було виокремлено три основні підходи, зокрема:

1 підхід: підготовка фахівця з вищою спеціальною освітою педагогічного та гуманітарного профілю;

2 підхід: підготовка фахівця з вищою освітою технічного профілю за умови отримання ним додаткової спеціальності (в рамках заочного або дистанційного навчання);

3 підхід: підготовка педагога-фахівця за умови отримання ним додаткової підготовки на курсах підвищення кваліфікації.

На практичних заняттях в межах експерименту було виділено низку здатностей викладача, що уможливають професійно орієнтоване комунікативне навчання курсантів: професійна спрямованість, відкритість, емоційна стійкість, соціальна перцепція.

У нашому дослідженні ми вважали за необхідне створити систему безперервної підготовки професорсько-викладацького складу освітніх установ ДСНС до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів у рамках програми підвищення кваліфікації (у контексті досліджуваної теми підвищення кваліфікації бачиться як підготовка, навчання навичкам, вмінням, прийомам). Задля зазначеної мети нами було розроблено спецкурс, спрямований на збагачення знань професорсько-викладацького складу новою інформацією про пріоритетні напрямки професійно орієнтованої комунікативної підготовки курсантів, а також на підвищення професійної майстерності викладачів.

Програма спецкурсу визначила наступні пріоритети:

- формування ціннісних гуманістичних орієнтацій у роботі з курсантами;
- зміна професійно-психологічних установок;
- формування власне педагогічного осмислення готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності;
- впровадження у повсякденну практику роботи з курсантами методів і прийомів професійно орієнтованого комунікативного навчання;
- стимулювання саморозвитку, формування готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності, що сприяє осмисленню і корекції власного професійного досвіду.

Підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу виконувало ряд найважливіших функцій, які визначали результативність подальшої професійної діяльності педагога:

- адаптаційну – набуття нових знань і умінь, що дозволяють фахівцеві-практику орієнтуватися у різних виховних ситуаціях, сприяють досягненню відповідності вимогам до його професійно-педагогічної діяльності в освітній установі ДСНС;
- освітньо-компенсаторну – заповнення нестачі базової психолого-педагогічної підготовки, що створювало необхідні умови для розвитку особистості викладача;
- виховно-розвиваючу – осмислення теоретичних основ виховної роботи сприяло педагогізації мислення і діяльності фахівця, усвідомлення ним необхідності самовдосконалення;
- інноваційну – знайомство з сучасними досягненнями педагогічної науки і практики формувало потребу у творчому освоєнні педагогічних інновацій.

Розроблена програма спеціального курсу «Основи формування професійно орієнтованого комунікативного навчання курсанта» призначена для підготовки професорсько-викладацького складу до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсанта.

Мета програми навчального курсу полягає у висвітленні сучасних концепцій професійно орієнтованої комунікативної діяльності офіцерів служби цивільного захисту та ознайомленні викладачів із особливостями формування готовності курсантів вищих навчальних закладів ДСНС до неї.

Завдання програми навчального курсу визначено наступним чином:

- актуалізувати проблему професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів служби цивільного захисту;
- показати, що формування готовності курсантів до професійно орієнтованої комунікативної діяльності – це невід'ємна частина освітнього процесу;
- розкрити роль професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів ДСНС у формуванні готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту;

- розширити уявлення педагогів про гуманітарне, гуманістичне середовище освітніх установ ДСНС як необхідне для професійно орієнтованого комунікативного навчання.

Курс розрахований на 30 аудиторних годин, в тому числі 18 годин – лекції, 12 годин – практичні заняття. Незважаючи на те, що програма включає два основні розділи – лекційні та практичні заняття – кожен із цих розділів передбачає теоретичну підготовку і самостійну практичну діяльність слухачів курсів і може варіюватися (індивідуально або в групі) за різними параметрами – посадою, стажем роботи, індивідуальними запитами тощо.

Вважаємо, що підготовка професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів ДСНС до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів служби цивільного захисту буде ефективною при:

- розробці та реалізації в змісті підготовки основних компонентів готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту;
- використанні активних форм і методів підготовки;
- здійсненні педагогічного моніторингу, що сприятиме визначенню рівня розвитку професійної готовності професорсько-викладацького складу до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів.

Розробляючи зміст програми підготовки професорсько-викладацького було передбачено, що вона дасть змогу ознайомитися з:

- сучасними теоріями та концепціями професійно орієнтованого комунікативного навчання;
- критеріями та показниками готовності особистості до професійно орієнтованої комунікативної діяльності.

У результаті навчання за даною програмою викладач повинен **знати**:

- теоретичні та технологічні розробки провідних вчених у сфері професійно орієнтованого комунікативного навчання у вищому навчальному закладі;
- можливості формування готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту у ході їх фахової підготовки;

- сутність і технології професійно орієнтованої комунікативної діяльності;

уміти:

- використовувати і успішно здійснювати нові підходи до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів служби цивільного захисту;
- розробляти власну модель професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту;
- здійснювати психічне самоуправління та саморегуляцію.

У тісному взаємозв'язку зі змістом в ході дослідно-експериментальної роботи вивчалися методи і форми навчання професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів ДСНС.

Спочатку весь період організованого підвищення кваліфікації був умовно розділений на кілька етапів: засвоєння теоретичних знань; освоєння і осмислення отриманих знань; набуття нових знань; осмислення і апробація знань.

На початку роботи проводилася первинна діагностика слухачів – виявлялись їх актуальні запити, в кінці навчання (через 4–6 місяців) – підсумкова діагностика результативності навчання.

Результати дослідження показали, що найбільш прийнятними у ході підвищення кваліфікації професорсько-викладацького є методи активно-пізнавальної діяльності, що залучає слухачів до осмислення і аналізу теорії комунікативної діяльності, а також сприяє інтеріоризації теоретичних положень у власні педагогічні погляди фахівця й формуванню його індивідуальної комунікативної парадигми.

До таких методів належать діагностика, тренінг, проблемне навчання, аналітична і творча продуктивна діяльність. Традиційні інформаційно-пасивні форми навчання (лекції, екскурсії і т.д.) необхідно використовувати для вивчення основ теорії спілкування [1].

У ході дослідно-експериментальної роботи загострилася необхідність індивідуалізації процесу підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, а також організації взаємодії зі слухачами в післякурсний період. У зв'язку з цим актуалізувалася потреба нової структурної організації навчання,

один із варіантів якої може бути представлений наступним чином:

I етап – самовизначення професорсько-викладацького складу. Форми роботи: первинна діагностика рівня підготовки; розробка навчально-тематичного плану роботи навчальної групи і індивідуальних навчальних планів слухачів.

II етап – засвоєння теоретичних знань. Форми роботи: інформаційні лекції, психологічний тренінг.

III етап – проміжний аналіз результатів, корекція групових та індивідуальних навчальних планів. Форми роботи: діагностика проміжних результатів.

IV етап – осмислення і апробація отриманих знань. Форми роботи: проблемні лекції, соціально-психологічні тренінги, практичні заняття.

V етап – аналіз результативності навчання і прогнозування процесу самоосвіти. Форми роботи: підсумкова діагностика, розробка планів самоосвіти.

VI етап (післякурсний) – оцінка ефективності навчання, допомога в організації самоосвітньої діяльності. Форми роботи: діагностика, співбесіди, консультації.

Доповненням до масових форм роботи була самостійна освітня діяльність слухачів – тематичне реферування педагогічної, психологічної та методичної літератури з питань професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів; самодіагностика і самоаналіз; підготовка презентації власного досвіду.

Наш досвід показує, що результативність та ефективність процесу підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів ДСНС України, крім оптимального його змісту та організації, багато в чому залежали від особистої зацікавленості і активності самого педагога.

Тому серед найважливіших вимог у ході експериментальної роботи були виділені такі, як: добровільність участі педагога в організованих освітніх заходах, різноманітність методів навчальної діяльності, взаємозв'язок і взаємодоповнення різних її форм, диференціювання слухачів за віком, стажем роботи, рівня і характеру освіти, профілем діяльності [2].

Ці вимоги визначали своєрідність методики роботи з викладачами, яка була орієнтована на суб'єкт-суб'єктні відносини, тобто

постійно ставила фахівця-практика в позицію активного учасника навчальної діяльності. Цьому сприяли облік індивідуальних потреб викладачів, постановка в ході занять творчих навчальних завдань, використання діалогічних форм спілкування, інтерактивних методів навчальних занять, постійний зворотний зв'язок в процесі навчання (поточний і підсумковий контроль).

Як вже зазначалося вище, ті якості, які сприяють успішній професійній діяльності, визначаються поняттям «професійно важливі». Але в процесі занять з викладачами акцентувалася увага не тільки на професійних, а й на таких психолого-педагогічних якостях, як: вміння управляти собою, своєю поведінкою, своєю мімікою, жестами, мовленням, які сприяють формуванню системи відносин [3].

Підсумки навчання за програмою підвищення кваліфікації говорять про те, що викладачі Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля та Національного університету цивільного захисту України підвищили свій рівень підготовленості до виховної діяльності.

На завершальному етапі дослідження проводилося тестування для визначення і оцінки рівня педагогічної підготовленості викладачів. Результати тестування такі: найнижчий показник, що фіксує рівень готовності викладачів до конструктивної діяльності, впав з 58% до 25%, до прогностичної діяльності – з 61% до 28%, до діагностичної діяльності – з 64% до 31%, рефлексивної діяльності – з 70% до 27%, до проектувальної діяльності – з 72% до 35%, до комунікативної діяльності – з 48% до 23%, до організаторської діяльності – з 49% до 24%, до цілевизначаючої діяльності – з 52% до 25%, до корекційної діяльності – з 53% до 26%.

Таким чином, динаміка формування підготовленості викладачів Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля та Національного університету цивільного захисту України підвищилася під час занять за програмою підвищення кваліфікації і складала більше 50% у бік підвищення оцінки.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у експериментальній перевірці педагогічних умов формування готовності курсантів до професійно орієнтованої комунікативної діяльності у комплексі.

Список використаних джерел

1. Каган М. С. Общение как ценность и как творчество / М. С. Каган, А. М. Эткінд // Вопросы психологии. — 1988. — № 4. — С. 25—34.
2. Мойсеєнко А. О. Готовність населення України до діяльності в інформаційному суспільстві / А. О. Мойсеєнко // Інформаційне суспільство. Шлях України. — К. : Відродження та ПРООН, 2004. — С. 231—239.
3. Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Е. Н. Пехота. — К, 1997. — 401 с.

References

1. Kahan M. S. Obshchenye kak tsennost' y kak tvorchestvo [Communication as a value and as creativity] / M. S. Kahan, A. M. Etkynd // Voprosy psikhologii. — 1988. — № 4. — P. 25—34.
2. Moiseyenko A. O. Gotovnist' naseleynya Ukrayiny do diyal'nosti v informatsiynomu suspil'stvi [Readiness of the population of Ukraine to activity in the informational society] / A. O. Moiseyenko // Informatsiynе suspil'stvo. Shlyakh Ukrayiny. — K. : Vidrozhennya ta PROON, 2004. — P. 231—239.
3. Pekhota E. N. Yndyvdualyzatsyya professyonal'no-pedahohycheskoy podhotovky uchytelya [Individualization of professional-pedagogical preparation of the teacher] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 / E. N. Pekhota. — K, 1997. — 401 p.

Ненько Ю. Система підготовки професорсько-преподавального складу ВНЗів ДСНС України к професійно орієнтованому комунікативному навчанню будучих офіцерів служби громадянської захисти

В статтє автор обосновує розробанну систему підготовки професорсько-преподавального складу к професійно орієнтованого комунікативного навчання будучих офіцерів служби громадянської захисти. Виделєны три основных подхода, в частности: підготовка спеціаліста с высшим спеціальним образованием педагогического и гуманитарного профиля; підготовка спеціаліста с высшим образованием технического профиля при условии получения им дополнительной специальности (в рамках заочного или дистанционного обучения); підготовка педагога-спеціаліста при условии получения им дополнительной подготовки на курсах повышения квалификации. Представлена программа специального курса «Основы формирования профессионально ориентированного комунікативного навчання курсанта».

Ключевые слова: профессорско-преподавательский состав; офицер; высшее учебное заведение; профессионально ориентированное комунікативное обучение.

Nen'ko Yu. System of training of the teaching staff of universities of the state emergency service of Ukraine to professionally oriented communicative teaching of future officers of civil protection service

The study aims to develop the system of training of the teaching staff to professionally oriented communication teaching of future officers of civil protection service. Three main approaches have been singled out, in particular: training of a specialist with higher special education of a pedagogical and humanitarian profile; training of a specialist with higher education in technical field, provided he/she receives an additional specialty (within distance or distance learning); training of a specialist-pedagogue, provided he/she receives additional training in advanced training courses. Factors that prevent effective professionally oriented communicative training of cadets have been analyzed. Explanations on the complex of principles of development components of the system of training of teaching staff were offered. Within the experiment teacher's capabilities that enable professionally oriented communicative teaching of cadets have been highlighted. A special course for the teaching staff has been developed. The program of a special course «Fundamentals of the formation of a professionally oriented communicative cadet training» is presented. Objectives and priorities of the special course have been defined. Conditions under which training of the teaching staff will be effective have been described. The skills and knowledge that teachers receive after attending the course have been listed. The effectiveness of a course has been proven.

Key words: professorial teaching staff; universities; cadet; professionally oriented communicative learning.

Стаття надійшла до редколегії 15.09.2017